

Ümmü'l-Muharrirât Halide Nusret Zorlutuna'nın Şiirleri Odağında Kadın Meselesine Bakışı

Zortuna's Views on Women's Issues with a Focus on her Works of Poetry

Sezin Seda ALTUN*

Özet

Halide Nusret Zorlutuna roman, şiir, mektup, hatırat türünde kaleme aldığı eserleri ve idealist öğretmen kişiliğiyle Cumhuriyet döneminin öne çıkan isimlerindedir. Halide Nusret'in ideal Türk kadını algısı dönemin siyasi ortamı içinde şekillenmekle birlikte, yazar Cumhuriyet döneminde kadın hak ve özgürlüklerinin genişletilmesi amacıyla hayata geçirilen yenilikleri de desteklemiştir. Cumhuriyetin devraldığı modernleşme programının daha Batılı bir toplum yaratma ülküsü, kadının sosyal hayattaki konumunun güçlendirilmesi yönünde tavır alınmasını ve kadının aile içi ödevlerini yerine getirmek koşuluyla çalışma hayatında daha fazla yer almasının teşvik edilmesini sağlamıştır. Halide Nusret de yapıtlarında kadını eşlik ve annelik kimlikleriyle öne çıkarmış, öncelikli addettiği ev içi sorumlulukların aksatılmaması şartıyla kadınların bir iş/meslek sahibi olmasını desteklemiştir. Bu çalışma dönemin kadın derneklerinde aktif rol alan, kadın dergilerinin en sık rastlanan imzalarından biri olan ve “ümmü'l-muharrirât” yani “kadın

* Sorumlu Yazar, Arş. Gör. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sezinseda.altun@medeniyet.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2567-7571>.

yazarların annesi” unvanıyla anılan Halide Nusret’in genel hatlarıyla kadın meselesine bakışına odaklanmakta, özelde de şiirleri üzerinden metin merkezli bir okuma yapmayı amaçlamaktadır. Şairin kitaplaşmamış şiirleri de dahil olmak üzere, tüm şiirleri çalışmanın malzemesini oluşturmaktadır. Şiirlerde yer verdiği kadın tipleri ve öne çıkardığı kadın kimliğinin içeriği tespit edilmeye, şairin yarattığı ideal kadın imgesi Ziya Gökalp’in ruhunu üflediği dönemin atmosferi içinde tanımlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Halide Nusret Zorlutuna, Ümmü’l muharrirât, Şiir, Kadın.

Abstract

Halide Nusret Zorlutuna is one of the prominent figures of the Republican period with her written works in the genres of novels, poems, letters and memoirs and with her stance as an idealist school teacher. As Halide Nusret’s perception of the ideal Turkish woman is shaped within the socio-political milieu of the period, she welcomes the rights and liberties brought to women by the Republic. The Republican modernizing project of the making of a Westernized nation encourages women to take a more prominent part in social life and in work life provided that the domestic requirements for women are fully met. In this regard, Halide Nusret glorifies women with the qualities of the spouse and mother, and supports women in having a job or profession, only if this is good for the nation and motherland. Focusing on Halide Nusret’s views on women’s issues, this study aims at a text-based reading of her poems, as a woman who played an active role in the women’s associations of the period. As one of the most frequent writers of women’s magazines, she was known as ümmü’l-muharrirât, i.e., “the mother of female writers”. All poems of the poet, including the unpublished ones, are included in this study. The study aims to determine the female types and the contents of the female identity that Nusret creates and espouses within these texts. The ideal image of the woman created by the poet is shown to be defined in the nationalist conservative atmosphere of the period, mainly inspired by Ziya Gökalp as the main ideologue of the Republic.

Keywords: Halide Nusret Zorlutuna, Ümmü’l muharrirât, Poetry, Women.

Extended Abstract

As women came to contribute further in social life, and came to have further freedoms in the modernising process, a rapid change was seen in the social and cultural status of women in the Republican period, which positioned women and men side by side under the light of the same nationalist ideal. According to Ziya Gökald, the main ideologue for Republican nationalist modernism, women are beings with responsibilities and duties in family life, within the institution of marriage. Above all, women should be good wives and good mothers. It is mothers who will raise future generations. For this reason especially, motherhood was considered a sacred duty. In this context, the issue of women's education gained importance as raising consciousness through the availability of education was of vital importance for women and their place in society. Thus, it would be possible for them to raise morally sound and heroic children who would serve the country and the nation. These ideas systematized by Ziya Gökald constitute the essence of the Turkish modernist nationalist ideology. The fact that nationalism, as an ideology, labels women with both sanctification and subordination has left the women's rights movement in a contradictory political attitude. It is possible to analyse Halide Nusret's views on women in her theoretical writings and her ideal of a woman produced in her poems throughout her life in the light of this contradiction, and in the light of the worldview of the Republic as outlined by Ziya Gökald.

Halide Nusret is one of the most important figures of the Republican period, active in women's associations and women's magazines, as well as in the field of literature. She wrote for the magazines of Kadınlar Dünyası, Türk Kadını, Türk Yurdu, Çağrı, Hilâl, Salon Mecmuası, Aydıbir, and Hisar, as well as, the newspapers Vakit, Zafer, Kudret, Haber, Yeni İstanbul, Sabah, and Hürriyet. She is among the founders of the magazines Defne, Ayşe and Töre. In her works the issue of women is a topic that she focuses on often, both as a female intellectual and as one of the first generation of school teachers raised by the new Republic. It can be seen that in both her writings and in her works, she grasps the issue of women through the lens of the nationalist ideology. According to

Halide Nusret, Turkish women did not stand against men to obtain their rights and freedom as Western women did, but rather Turkish women and Turkish men fought side by side in the struggle for independence. She is positioned far from a right-wing feminist approach by her assertions, which finds the solution in a more radical, oppositional approach. She thinks that a woman should be a good Muslim, a good wife, and a good mother and it is only possible to have a profession after fulfilling these primary responsibilities. It is their responsibility to live their lives within the circle of morality. For this reason, women should not show weakness of will. The strengthening of their social status should not lead to material and moral decadence. As Halide Nusret's thoughts were placed within the Republican nationalist framework that allows women social roles to a certain extent, she glorifies women with the qualities of the spouse and mother and supports women to have a job or profession, only if this is good for the nation and fatherland.

This study, which aims to reveal Halide Nusret's view of the women's issue through her writings and works by considering the social dynamics of the period, focuses specifically on the poems of the poet. Her poems also serve as receptacles of her ideas summarised above. In these poems it is possible to find the ideal housewife, or labourer woman, the plight and possible end of a fallen woman, as well as women and young girls who were widowed during the war. In addition, it is seen that the motherhood and spouse identities of the woman are glorified, and the love and devotion to the country is identified with the devotion of a child to his/her mother. Halide Nusret's mother is also one of the figures on the basis of which she came to reflect on the status of women and out of which she based her ideal of the female.

Halide Nusret supported social formations and worked for charities and had done so since her youth. She served society for many years, especially for women and children in the Turkish Women's Union, People's Houses, Teachers' Union, Humanitarian Association, Child Protection Agency, Child Rights Defense Association. In the year 1975, declared as the "Women's Year" by the United Nations, she received the title of Ümmü'l Muharrirât (mother of female writers) at the meeting organized by the Associa-

tion for Examining and Researching the Social Life of Women. She is one of the female writers to make an impact with her works and writings in her own period. Examining her works will contribute to women's studies in terms of reflecting the perception of women of the Republican period.

Giriş

Halide Nusret Zorlutuna¹ (1901 –1984), İstanbul Kızıltoprak'ta dünyaya gelir. Babası Kerkük mutasarrıfı, Fedakâran-ı Millet Cemiyeti başkanı ve gazeteci Avnullah Kâzımı, annesi ise zamanın aydın kadınlarından Ayşe Nazlı Zorlu'dur. Zorlutuna babasının Sivas'a sürgün gönderilmesi ve ardından Sinop'ta tutuklu kalması nedeniyle annesiyle birlikte büyümüştür. Şiire ilgisi olan annesinden Kur'an ve Türkçe dersleriyle ilk eğitimini alır. Namık Kemal ve Ziya Paşa etkilendiği şairlerdir; bu isimler Halide Nusret'in edebi zevkinin oluşmasında etkili olmuştur. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte, şair 7 yaşındayken, babasına kavuşur. Uzunca bir zaman özel hocalardan eğitim alır. Babasının mutasarrıflık görevini kabul etmesiyle aile İstanbul'dan Kerkük'e gelir. Halide Nusret burada geçirdiği süre boyunca eğitimine devam eder. Aile 1914'te İstanbul'a döner. Şair Kerkük'te ömrünün en güzel günlerini geçirdiğini, çocukluğunun en temiz hatıralarını burada edindiğini ifade eder. 1916 yılında kardeşi İsmet Kür dünyaya gelir. Halide Nusret babasıyla çalışarak Arapça ve Farsçasını geliştirir, Doğu ve Batı klasiklerini okumaya başlar. Bu dönemde yaptığı okumalar onun edebi zevkini geliştirmiş ve eserlerini, özellikle de şiirini etkilemiştir. I. Dünya Savaşı'nın ekonomiyi alt üst etmesinden ve yaşam koşullarını zorlaştırmasından Zorlutuna ailesi de etkilenir. Kızıltoprak'tan Göztepe'ye taşınırlar. Halide Nusret Erenköy Kız Lisesi'ne başlar. Bu dönemde babasını kaybeder. Bu kaybın ardından ailesinin geçimine destek olabilmek amacıyla çalışma hayatına atılır. 1919 yılında Darülmuallimat'ta öğretmenlik sınavına girerek başarılı olur. Bir yandan öğretmenlik yapar bir yandan da İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'ne başlar. Arka kâya savaşların yaşandığı, yeni bir devletin ve rejimin kurulduğu, ilke ve inkılapların dizi halinde hayata geçirildiği çalkantılı bir dönemde yüzünü Anadolu'ya çevirmek zorunda hisseder. 1924 yılında "yıkılmış

¹ Hayatına dair bilgiler için adı geçen kaynaklardan yararlanılmıştır: Ayrıntılı bilgi için bkz. (Özbaşrak, 2020; Gürel, 1988).

viraneye dönmüş olan aziz memleketi onarmak; en uzak köşelere kadar ışık götürmek” (Zorlutuna, 1978, s. 166) idealiyle öğretmenlik mesleğini yapmaya karar verir. 1924-26 yılları arasında Edirne’de mesleğini icra eder.² Bu dönemde Trakya öğretmenlerinden oluşan bir heyetle birlikte mesleki incelemelerde bulunmak maksadıyla Bulgaristan’a gönderilir. Bu bir aylık seyahatin izleri onun Tuna’yı anlatan şiirlerinde görülür. 1926’da Dördüncü Süvari Alayı Binbaşısı Aziz Vecihi ile evlenir. İstanbul Kız Lisesi’ne geçer. 7 yıllık İstanbul hizmetinin ardından Kars’a, daha sonra ise Karaman, Urfa, Maraş ve en son Ankara’ya gider. Şair eşinin görevi dolayısıyla Anadolu’yu daha yakından gözlemleme şansı bulmuş, gittiği bu şehirler için de şiirler kaleme almıştır. 1957’de, 33 yılın ardından öğretmenlikten emekliye ayrılır. 1930’da oğlu Hüseyin Avnullah Ergün dünyaya gelir. Yazar anne oluşunu bir mucize addeder. 1938’de de kızı Emine İşinsu doğar. Bu doğum da ona büyük bir yaşama sevinci bahşeder. 1968 yılında annesini, 1971’de eşi Aziz Vecihi’yi ve 1973’te çok yakın dostu Şükûfe Nihal’i kaybeden Halide Nusret 1984 yılında vefat eder. Mezarı Ankara Asrî Mezarlığı’ndadır.

Halide Nusret genç yaşlarından itibaren sosyal oluşumlara destek vermiş ve hayır kurumları için çalışmıştır. Türk Kadınlar Birliği, Türk Ocakları, Halk Evleri, Muallimler Birliği, Yardım Sevenler Derneği, Çocuk Esirgeme Kurumu, Çocuk Haklarını Müdafaa Cemiyeti idare heyetinde uzun yıllar topluma hizmet etmiş, bilhassa kadınlar ve çocuklar için çalışmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından “Kadın Yılı” olarak ilan edilen 1975 yılında “Kadının Sosyal Hayatını İnceleme ve Araştırma Derneği”nin düzenlediği toplantıda *Ayşe ve Töre* mecmualarının kurucusu, Mütareke ve Cumhuriyet devirlerinin şair ve romancısı Halide Nusret’e “Ümmü’l Muharrirât” (kadın yazarların annesi) unvanı verilmiştir. Yine kurucusu olduğu Türk Anneler Derneği yazarı “Yılın Annesi” seçmiştir. Şair, yazar ve öğretmen olarak “her meslekten imanlı, milliyetçi” insanlar yetiştirmek Halide Nusret için birincil gaye olmuştur. (Gürel, 1988, s. 16)

Halide Nusret lisede öğrenciyken Muallim Ahmet Halit Yaşaroğ-

² Şair Edirne yıllarından şu sözlerle bahseder: “Öğrencilerimi çok sevdim. Onlar da beni sevdi. Renk renk, boy boy, dilimden anlayan, beni sevgi dolu pırl pırl gözleriyle dinleyen bir topluluk vardı karşımda. Onlara kalbimin kapılarını açmış, onlara kendimden birçok şey veriyordum. Onlara doğruyu, iyiyi, güzeli öğretmeğe, benimsetmeğe çalışıyordum. Ne tatlıydı Edirne’de geçen o ilk öğretmenlik yıllarım. Kelimenin tam anlamıyla mutluydum.” (Zorlutuna, 1976).

lu'nun çıkardığı *Talebe Defteri* adlı öğrenci dergisinin açtığı yarışmaya babasının ölümünü anlatan mensur şiiri "Ağlayan Kahkahalar" ile katılmış ve birinci seçilmiştir. 1917'de *Talebe Defteri*'nde yazmaya başlayan şair 1919'da *Nedim*, 1920'de *Süs*, *Servet-i Fünûn* ve *Ümit*, 1922'de *İctihad* mecmualarında mensur şiirlerden başka, şiirler ve roman tefrikaları, musahabeler, tercüme şiirler ve romanlar ile küçük hikâyeler yayımlamıştır. 1923-1925 yılları arasında *Milli Mecmua*'da, 1927-1928'de *Hayat*'ta, 1930'da *Türk Yurdu*'nda şiirlerini, az sayıda küçük hikâyelerini ve musahabelerini yayımlamış; 1939'da *Kopuz*'da, 1941'de *Çınaraltı*'nda ve *Ülkü*'de yalnız şiirlerine rastlanmıştır. 1933-1943 yılları arasında eşinin görevi dolayısıyla Anadolu'nun farklı şehirlerinde bulunan yazarın İstanbul'un edebiyat çevresinden uzak kalışı nedeniyle imzasına sık rastlanmamaktadır. Daha sonraki yıllarda *Kadınlar Dünyası* ve *Türk Kadını* dergilerinde yazılarını yayımlamıştır. *Türk Yurdu*, *Çağrı*, *Hilâl*, *Salon Mecmuası*, *Aydabir*, *Hisar* dergilerinde ve *Vakit*, *Zafer*, *Kudret*, *Haber*, *Yeni İstanbul*, *Sabah*, *Hürriyet* gazetelerinde yazmaya devam etmiştir. Halide Nusret'in üzerinde durulması gereken bir diğer tarafı da yayıncılığıdır. Şair *Defne*, *Ayşe* ve *Töre* mecmualarının kurucuları arasındadır.

Bu çalışmada modernleşme sürecinde toplumsal konumu değişmeye başlayan, yeni hak ve özgürlükler elde eden Türk kadınının, Halide Nusret'in yazı evreninde ne şekilde konumlandırıldığı irdelenecektir. Yalnızca toplumsal sâikler ve dönemin ideolojik eğilimleri değil şairin yetişme koşulları da yarattığı kadın imgesinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Halide Nusret'in şiirlerini merkeze alan, içerik analizine dayanan çalışma kadının hangi kimlikleriyle öne çıkarıldığını, hangi kadın tiplerinin baskın olarak işlendiğini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda *Geceden Taşan Dertler* kitabının "Kadın" başlıklı bölümünde yer alanlar başta olmak üzere kadın imgesinin var olduğu tüm şiirler, kitaplaşmamış şiirler de dahil olmak üzere, incelenmiştir.

Şairliği ve Sanat Telakkisi

Mütareke ve Millî Mücadele yıllarında yazmaya başlayan Halide Nusret, Millî Edebiyat akımına mensuptur. Kimi edebiyat tarihçileri Halide Nusret'i Hecenin Beş Şairini izleyen gruba dahil etmektedir. Çoğunlukla hece veznini kullanan şairin serbest tarzda yazdığı şiirleri de bulunmaktadır. Şiirlerinde vatan sevgisi, Anadolu, tabiat, aşk, yalnızlık, din ve tasavvuf, ölüm, kadın ve aile temleri öne çıkar. Hem divan

şii mazmunlarının modern kullanımları hem de halk şiirinden, özellikle de Yunus Emre'den beslenen bir söyleyiş göze çarpar.

İnci Enginün Halide Nusret'in şiirlerini iki grupta toplar. Şiirler zorlu günlerde, savaşların, kayıpların ve acıların sonunun gelmediği günlerde kaleme alındığından bunların bir kısmında "milletin koruyucu gücünü temsil eden Ulu kurtarıcı, kadın, tayyareciler, denizciler, süvariler yer alır." Bunlar, milletin yeniden dirilmek için muhtaç olduğu tiplerin tasviridir. İkinci grupta ise lirizmin ağırlıkta olduğu şiirler bulunur; bunlara keder, sıkıntı ve hüzün hâkimdir:

"Bütün bu şiirlerinde zavallılara acıma büyük yer tutar. Mütareke döneminin perişan ülkesinde, genç ve hassas bir kalbi yaralayan sayısız sahneler vardır. Halide Nusret bunları şiirlerine geçirmiş ve devrinde büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Memleket meselelerine duyulan ilgi, edebiyatı bir çeşit röportaja döndürürken yazarlarımıza gerçeği görme ve gösterme imkânını da vermiştir." (Enginün, 2012, s.197)

Betül Coşkun şairin *Bütün Şiirleri*'ne yazdığı giriş yazısında onun şairliğini dört bölümde inceler: Santimentalizm-lirizm dönemi, hamasi duygular ve yeni kurulan Cumhuriyet'in ilânı, Anadolu coğrafyası ve ferdi meseleler (Coşkun, 2008). İlk dönem şiirlerinde Servet-i Fünûn dönemi şairlerine has bir lirizm hissedilir; "fakat bakış tarzı, dil ve söyleyiş bakımından onlardan çok farklıdır." (Ercilasun, 1984). Daha sonra Millî Mücadele ve Cumhuriyet heyecanı hamasi duyguların ve hitabet üslubunun hâkim olduğu şiirler kaleme alır. Cumhuriyet'in ilk kadının öğretmenlerinden olan Halide Nusret'in Anadolu'nun birçok yerinde görev yapması bu coğrafyayı yakından tanımasına imkân vermiş; bu da şiirlerde canlı Anadolu tasvirlerinin yaratılabilmesini sağlamıştır. Bunlar yalnızca yer-mekân tasviriyle sınırlı kalmayan, Anadolu insanının ve kültürünün başarıyla yansıtıldığı şiirlerdir. Son döneminde ise ölüm, din, tasavvuf gibi konulara yönelmiş, aşk ve vatan sevgisi temalarını işlemeyi sürdürmüştür (Coşkun, 2008, s. 20).

Şiirler dini, milli, vatani, sosyal konuları ele almakla beraber bireysel bir karakter taşır. Halide Nusret hassas bir kalbin his ve heyecanlarını mistik ve lirik bir atmosfer içinde verir. Bütün eserleri milli ve manevi değerlere bağlıdır. Şair, İstanbul Türkçesinin güzel örnekleri sayılabilecek şiirleri ve sağlam diliyle edebiyatın mühim simaları ara-

sında yer alır (Gürel, 1988, s. 29). Halide Nusret sanat telakkisini şu sözlerle açıklamaktadır:

“Bir eserin, sanat eseri vasfı kazanması için ‘güzel’ olması, insanda eskiden ‘Bedii heyecan’ denilen, güzellik coşkunu luğu uyandırması şarttır. Ben çok defa sanatta, her şeyde, memleketim için, milletim için demişimdir. Bu, sadece didaktik eser vermek demek mânâsına gelmez. Meselâ, büyük şairimiz Yahya Kemal merhumun ‘İtri’ adlı şiiri, bir sanat şaheseridir. Fakat Türk Milleti’nin mazisinde yaşamış bir dahi sanatkârı andığı için, bu eser aynı zamanda Türk Milleti’ne faydalı bir eserdir. Sanat eseri, ‘sanat eseri’ olmak için, sanatçının kendini de aksettirmelidir. Eskiler, ‘Üslubu beyan aynıyle insandır.’ derler. Sanat eseri de, bir yerde, sanatçının kendini aksettirmesiyle değerini bulur.” (Zorlutuna, 1976, s.11).

Kendisinden şiirini tarif etmesi istendiğinde ise “Bir şair: Allah nedir deyince gaafil/ Allah deyip hâmuş olur dil, demiş. Şiir nedir denilince ben de ‘şiir’ deyip susmak istiyorum.” (Gürel, 1988, s.64) cevabını verir. Bu sözlerden Zorlutuna’nın şiiri his ve gönül işi olarak gördüğü ve onun şairin belirlediği tanımlarla sınırlandırılmaması gerektiğini düşündüğü anlaşılmaktadır.

Yazarın eserlerinde kadın psikolojisini çok iyi tahlil edebildiğine dikkat çeken Kenan Akyüz, Zorlutuna’nın şiirlerinde zaman zaman romantikleşen lirizmi ve ince melal duygusunu dikkate değer bulur. Ona göre Halide Nusret “zaman zaman ârız olan samimiyetsizlikten, yani bir kadın hüviyetiyle görünmek korkusundan kurtularak, olduğu gibi görünüp konuşabilen şairlerimizdendir.” (Akyüz, 2014, s. 903).

Kadın Meselesine İlişkin Görüşleri

Halide Nusret Türkiye’de toplumsal dönüşümün hız kazandığı Cumhuriyet döneminde birçok konuda fikir üretmiştir. Kadının toplumdaki yeri, hak ve özgürlükleri, kimlik problemleri onun görüşlerini ortaya koyduğu konulardandır. Modernleşme sürecinde toplum hayatındaki tüm değişimlerden, geleneksel olarak ev içinde anne ve eş rolleriyle sınırlanmış olan kadınlar da etkilenmiş; kadınlar, toplumsal yaşamda farklı bir statü kazanmak amacıyla taleplerde bulunmaya başlamıştır. Bu taleplerin dile getirilebilmesinde en etkili araç ise basın olmuştur.

Kadınlar gazetelerde ve özellikle pek çok kadın dergisinde sorunlarını ve beklentilerini yazarak, toplumu ve özellikle de hemcinslerini bilinçlendirmeye çalışmıştır. Bununla da yetinmeyerek konferanslar düzenlemiş, çeşitli dernekler kurmuş ve bu derneklerde etkin görevler üstlenmişlerdir (Çakır, 2016, s. 59).

Halide Nusret yürüttüğü dernek ve dergicilik faaliyetleri ile kadınların eğitilmesi /bilinçlendirilmesi konusunda çaba gösteren isimlerdendir. *Türk Kadını* dergisi yazar kadrosuna 17 yaşında katılarak en genç üye olan Halide Nusret'in dergiye katkısı daha çok şiir ve hikâyeleri ile olur.³ Halide Nusret ve diğer kadın yazarlar *Türk Kadını*'nda çoğunlukla aşk, vatan sevgisi, savaşın yol açtığı sosyal yaralar, yurt dışındaki kadınların yaşamları ve hak mücadeleleri, evlilik hayatı ve ev idaresi gibi konularda yazmıştır. Kadınların savaşla birlikte kazandıkları yeni haklar ve üstlendikleri yeni sorumluluklar tartışmaya açılmıştır. Milliyetçi ve modern tavrı benimseyen genç kadınların ve kız öğrencilerin tavırlarının ve kıyafetlerinin nasıl olması gerektiği, kadınların evleriyle ve çocuklarıyla nasıl ilgilenmeleri gerektiği ifade edilmiş; eş tercihlerinin özgürleşmesi ve görücü usulüyle evliliğin sona ermesi gerektiği ileri sürülmüştür. Kadın erkek ilişkileri, eğitim, sağlık, çocuk bakımı gibi konularda fikir ve önerilerini sunma fırsatı bulan kadınlar bu yazılar sayesinde kendilerine bir gündem oluşturabilmiştir (Metinsoy, 2020, s. 286). Diğer bir deyişle kadınlar, çıkardıkları gazete ve dergilerde tartışılan meselelere katılarak, konaklar, hayır dernekleri ve benzeri yerlerdeki toplantılarda bulunarak bir 'kamusal alan' yaratılmasına ve bu alanın genişletilmesine katkıda bulunmuştur. Bu olgu, kadın hareketi ile sivil toplumun oluşumu ve gelişimi arasındaki bağı vurgulamak bakımından önemlidir (Berktaş, 2010, s. 95).

Halide Nusret Türkçü/milliyetçi tavrını hem kurucusu hem de en önemli yazarlarından olduğu *Ayşe* dergisinde kaleme aldığı yazılar ve şiirlerde de sergilemiştir. *Ayşe* dergisi Milliyetçi Türk Kadınları Derneği'nin yaptığı kadın merkezli çalışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dergide moda, sanat, yemek tarifleri, el işleri, sosyal hayat ve siyaset de dahil olmak üzere kadın meselelerine dair pek çok konuya

---

³ Derginin 12. sayısında "Yeşil Serap", 13. sayıda "Senin Kalbin", 16. sayıda "Köy Akşamı" şiiri, 17. Sayıda "Onların Günahı" hikâyesi, 18. sayıda "Onların Günahı" hikâyesi, 19. sayıda "İlk Günlerin Tahassüsâtı" yazısı, 20. sayıda "Sensizliğim" şiiri ve yine aynı sayıda "Buhran Dakikalarında" yazısı, 21. sayıda "Siz" şiiri yer almaktadır. (Öztürk, 2010).

yer verilmiştir. Derginin 15. sayısına ait başyazıyı “Mutlu Bir Yıldönümü” adıyla kaleme alan Halide Nusret burada, Türk kadınının Batılı kadın profiline farklı olduğuna dikkat çekmiştir. Batılı kadınlar kendi hak ve özgürlüklerini elde edebilmek için erkeklerle mücadele etmiş, Türk kadını ise bir kurtuluş ve bağımsızlık savaşı içinde erkeklerle omuz omuza savaş meydanlarında çarpışmıştır: “Evet Garplı kadınlar, haklarını almak için kendi erkekleriyle çarpışmışlardır; Türk kadını ise, şahsı için herhangi bir menfaat düşünmeksizin, kendi erkeğinin yanı başında düşman ordularıyla çarpışmıştır.” (Türk, 2018, s.48). Bu ifade kadın haklarının kazanımı hususunda çağa ait toplumsal dinamiklerin, sosyal ve siyasi ortamın belirleyiciliği vurgulanmaktadır. Doğu’da ve Batı’da kadın hak ve özgürlüklerinin edinilmesinde farklı süreçlerden geçildiğine, Türk kadınlarının yurt savunmasına kendi hak ve özgürlük taleplerini feda ettiğine dikkat çekilmektedir. Yazarın söz konusu ifadelerinden kadın meselesine kendi döneminde ilk izleri görülen kadın hareketinin eşitlik temelli hak ve özgürlük talebi açısından yaklaşmadığı, dönemin milliyetçi/devletçi modernleşmeci anlayışından baktığı görülmektedir.

Ayşe dergisinin sahibi ve neşriyat müdürü olan Halide Nusret’in kızı Emine Işınso da Nur İleri takma adıyla yazdığı yazılarda kadın meselesine dair görüşlerini aktarmıştır. Her ikisinin de kadın meselesine bakışı milliyetçi çizgidedir. Bu yazılarda Türk kadınlarının kahramanlıklarıyla öne çıkarıldığı ve övgüye değer bulunduğu görülmektedir. “Sohbet” başlıklı sayfada yer alan “Türk Kadını” yazısında Işınso, tarihin eski dönemlerinden Millî Mücadele sonrasına dek kahraman Türk kadınlarından söz eder. Savaş zamanlarında hem çocuklarına hem de yurduna bakan kadınların, bununla da yetinmeyerek dernekleşme ve propaganda faaliyetleriyle vatan savunmasında aktif rol oynadığını vurgular. Yazıda *Tercüman-ı Hakikat*’te yazan Fatma Aliye Hanım’ın tarihteki ilk resmî Türk kadın derneğini kurduğuna ve bu derneğin Rumeli cephesinde savaşan askerlere cephe gerisi desteği verdiği de değinilir. Yazının sonunda Türk kadını “Ayşe” adıyla sembolleştirilir. “Ayşe de tarihimizin ve destanımızın Mehmet kadar meçhul, Mehmet kadar meşhur, Mehmet kadar gerçek, Mehmet kadar efsanevi bir kahramanıdır. Yaptıkları efsaneye benzer ama kendisi gerçekler üstünde bir gerçektir” sözleriyle dergiye neden bu ismin verildiği açıklanır (Türk, 2018, s.46). *Türk Kadını*’ndakine benzer olarak Ayşe dergisinde de milliyetçi Türk kadınının sosyal yaşamda en az erkekler kadar yer

alması ve söz sahibi olması gerektiği vurgulanmıştır. Fatmagül Berk-tay, Halide Nusret ve Emine Işınsu'nun ortaya koyduğu milliyetçi bakı-şın kadın hareketi konusundaki ikircikli tutumunu Türkiye modernleş-mesine teşmil ederek şöyle açıklamıştır:

“İmparatorluk milliyetçiliğinin hem devleti kurtarma hem de İslamcılık ile medeniyetçiliği birleştirme kaygıları ek-lenince, Müslüman-Türk kadınlarının özgürleşme sorunu-nun ne denli çetrefil olduğu ortaya çıkar; bu ‘çetrefil’liğin, Osmanlı'nın Cumhuriyet'e aktardığı mirasın bir parçası olduğu rahatlıkla söylenebilir.” (Berk-tay, 2010, s.96).

Halide Nusret yukarıda sözü edilen dergilerde yazdığı yazılarda kadın meselesine dair görüşlerini ortaya koyarken, romanları ve şiirleri bu fikirlerin yansıma alanı haline gelmiştir. Yazar romanlarında bilhas-sa kadın tipleri üzerinde durmuş, erkek karakterlere nazaran kadınları öne çıkarmıştır. Reşide Cengiz yazarın romanlarındaki kadın karakter-leri zengin ve züppe tipler, zengin ve muhafazakâr kadınlar, basit cahil ve köylü kadınlar, düşmüş ve çaresiz kadınlar ile dadılar ve çalışan ka-dınlar olmak üzere sınıflandırır (Gürel, 1988, s. 57).

Sadık K. Tural da *Töre* dergisinde Halide Nusret üzerine kaleme aldığı yazıda yazarın eserlerindeki kadın karakterlerin özelliklerini tes-pit eder. Buna göre kadınlar, ahlâklı ve iradeli olmak şartı ile serbestçe yaşamalıdır. İrade zaafi göstererek düşme noktasına gelmiş olanlara anlayış gösterilmeli, bunların cemiyet içinde damgalı şekilde yaşamala-rı önlenmeli ve doğru yola dönmeleri için teşvik ve telkinde bulunulma-lıdır. Entelektüel kadınların ise birçoğu ne istediğini, daha doğrusu ne kadar istediğini muhakemenin süzgecinden geçirmemiştir. Sosyalleşen kadın, ölçüsüz his ve zevklerin, modaların büyük rol oynadığı bir ya-şayış tarzından veya kadını erkekleşmeye iten maddi kazanç ve mevki girdabından fazlaca etkilenmektedir. Dinin, gelenek ve göreneklerin kendilerine telkin ettiği yaşayış mantığı içinde mutlu görünen kadın-lar ve genç kızların ruhlarının derinliklerinde bir tevekkül perdesi ile örtülmeye çalışılan çeşitli acılar ve arzular görülmektedir (Tural, 1984, s. 9). Kadınlardan toplumun koyduğu kurallar içinde bir özenetim ge-liştirmesi beklenmektedir. Kadın hiçbir zaman ahlâk dairesinden çık-mamalı, zayıf davranmamalıdır. Ahlâka mugayir davranan ve yaşayan kadınların içine düştükleri durum yazara göre bir irade zaafından kay-naklanmaktadır. O nedenle bu kadınlara anlayış gösterilmeli ve hemen

doğru yola sevk edilmeleri sağlanmalıdır. Kadının sosyal hayata daha fazla karışması, meslek sahibi olması gibi unsurlar da geleneksel ataerkil düzende erkeğin sorumluluğunda olan evin geçimini temin etmek görevinin kadın tarafından yerine getirilmesi anlamına gelir. Nitekim bu da geleneksel aile düzeninin zararına olabilir. Kadının her durumda ölçülü olmayı bilmesi gerekmektedir. Kadınların acıları ve arzuları dinin, gelenek ve göreneklerin öngördüğü yaşam tarzının dışına çıkılmasında neden olmamalıdır.

Tanzimat sonrası dönemde kaleme alınan ilk Türk romanlarında ve bu dönem basınında yer alan yazılarda kadınların özgürlük taleplerinin İslam'ın icaplarına uygun olması gerektiği vurgusu öne çıkmıştır. İkinci Meşrutiyet döneminde Türkçülük akımının yükselişe geçmesiyle tartışmaya yeni kavramlar girmiştir. Ziya Gökalp'in dönüm noktası niteliğindeki çalışması *Türkçülüğün Esasları* yalnız Müslüman inançlarına değil, 'ulus' olmaya dayalı yeni bir kültürel öz vurgusuna yer vermektedir. Cumhuriyet dönemi feminist savlar Gökalp'in çalışmasına çok şey borçludur. Bu noktadan hareketle, kadınların özgürleşmesinin Batı'dan ithal, yabancı bir şey değil, kökleri Orta Asya'da bulunan Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olduğu gösterilmeye çalışılmıştır⁴ (Kandiyoti, 2013, s. 147).

Ziya Gökalp toplumun üç ana dayanağı olduğunu düşünmektedir. "Kadın" başlıklı şiirinde bu konudaki görüşlerini aktaran Gökalp'e göre söz konusu unsurlardan ilki ailedir. Aile bir "diyanet yuvası" olarak tanımlanır ve bu yuvanın kurucusu kadındır. İkincisi devlettir ve onu yaratan, var eden erkektir. Üçüncüsü ise millettir. Din aileden, hukuk devletten doğar ve milletteki son mefkure ilme uygun ahlâktır. Bu nedenle milletin teşekkülü kadın ve erkeğin vicdanlarının birleşmesinden doğan dirlikle olacak; bu iki cins bir irfanda Allah'a tapacaktır (Gökalp,

---

⁴ Ziya Gökalp *Türkçülüğün Esasları*'nda "Türk feminizmi" bahsinde Eski Türklerde kadınların umumiyetle amazon olduğunu, bu kadınların en az erkekler kadar binicilik, silahşorluk, kahramanlık yaptığını, doğrudan doğruya hükümdar, kale muhafızı, vali ve sefir olabildiğini ifade eder. Ayrıca, alelade evlerde dahi evin kadın ve erkek için ortak olduğunu, ikisine de ait kabul edildiğini anlatır. Çocuklar üzerindeki velilik hassasının baba kadar anneye de ait olduğunu dile getirir. Erkeklerin karılarına daima saygı gösterdiğini; kadınları arabaya bindiren erkeklerin arabanın arkasında yaya yürüdüklerini aktarır. Feminizmin Türklerin en eski düsturu olduğunu söyleyen Gökalp kadınların mala tasarruf ettikleri gibi, dirliklere, zaametlere, haslara, malikanelere de sahip olabildiklerini yazar. Eski kavimler arasında hiçbir kavmin Türkler kadar kadın cinsiyetine hak vermediğine, saygı göstermediğine de dikkat çeker. (Gökalp, 1976, ss. 151-152).

1976, s. 19). Halide Nusret de “Türk Ocağında İctima” başlıklı yazısında ailenin bir “iştirak” olduğu fikrini serdetmiştir. Kadın ve erkek arasındaki ilişkide bir eşitlik vurgusundan çok bunların birbirini tamamlayan iki unsur şeklinde kabul edildiği anlaşılmaktadır. Daha sonra şairlerinde de görüleceği üzere Ziya Gökalp Halide Nusret’in cemiyet, devlet, aile, ahlâk gibi kurumlar hakkındaki kanaatlerini ve bu kurumlar içinde kadının yeri hakkındaki hükümlerini büyük ölçüde şekillendirmiştir. Kadın onun için toplumda ahlâk ve aile kurumları içinde değerli, eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi gereken bir varlıktır. Bilgili ve şahsiyetli olmaları beklenen bu kadınların “eğitimi” onlara en başta annelik duygusunun kazandırılmasını içermektedir. Bir kadının iyi anne olması, onun yetiştireceği vatana ve millete hayırlı çocuklarla, nesilleri etkileyecektir. Kadının eğitilmesi, yazarın yine kadının en önemli kimliklerinden biri olan eş kimliğini en iyi şekilde var edebilmesi için de elzemdir. İyi bir eş olmak Müslüman bir kadının faziletlerindedir. İyi bir eş, iyi bir anne ve iyi bir Müslüman olmak Halide Nusret’in ideal kadın imgesinin olmazsa olmaz niteliklerini oluşturur. Bu düşüncede hem Osmanlı kadınlarının hem de onları destekleyip söylemin ve pratiğin sınırlarını çizen erkek aydınların, kadın eğitiminin gerekliliğini Batı’daki tartışmalara benzer biçimde ele almasının payı vardır. Batı’daki anlayışa paralel olarak kadının eğitimi meselesi onun eş ve annelik rolünü daha iyi yapabilmesi ile temellendirilir. Milli bilincin gelişmesiyle de milliyetçi öğeler söyleme giderek daha fazla dahil olur (Berktaş, 2010, s. 93-94).

Halide Nusret’in kadının toplumsal hayata ve iş hayatına katılımı konusundaki görüşleri ise hayatı boyunca tutarlı bir izleği mümkün kılmayacak şekilde değişiklikler arz etmiştir. Mütareke yıllarında yazarın geleneksel değerlere bağlı olduğu görülmektedir. Söz gelimi yazar, “1918-1920 yılları arasında yazdığı yazılarda kadının erkekle aynı işlerde çalışmasını eleştirir. Bu dönemde o, kadının annelik rolünü tek ve en önemli rol olarak benimserken iş hayatının bu rolüne engel olacağını düşünür.” (Coşkun, 2010, s.324). Kadının çalışma hayatındaki varlığı onun aile hayatını tehdit edebilir. Vaktinin büyük bir kısmını iş hayatına ayıran bir kadının ailesini ihmal etmesi, annelik ve eşlik vazifelerini aksatması olasıdır. Bu nedenle yazar kadının ev hayatına ve çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmesinin öncelikli olduğunu vurgulamaktadır. Bu geleneksel modelde kadın yuvası için emek

verirken erkek dış dünyanın hengamesi içinde ailesinin geçimini sağlayabilmek adına çaba sarf etmelidir. Başka bir deyişle, kadın evinde erkek ise dışarda çalışmalıdır. Bir kadının asli görevi çocuklarını sevgiyle büyütmek ve terbiye etmek, bundan arta kalan zamanda da kendisine ve evine özen göstermektir. Cumhuriyetle birlikte kadının toplumsal yaşama ve çalışma hayatına katılmasına Cumhuriyet modernleşmesinin öngördüğü sınırlarda destek veren yazar, 1950'lerden sonra ise tekrar geleneksel- muhafazakâr değerler üzerinden tartışmaya devam eder. Bir kadın mademki dünyaya kadın olarak gelmiştir, o halde hem eş olarak kocasına hem anne olarak çocuklarına hem de Türk kadını olarak vatanına karşı fedakâr olmak zorundadır, hatta bu uğurda kendini harcamaya mecburdur (Coşkun, 2010). Ayrıca kadınların tesettürü gereksindiğini, modernleşen kadının peçeden ve çarşaftan kurtulduğunu, ancak toplumun buna henüz hazır olmadığını yazar Halide Nusret. Sürmeli gözler, boyalı dudaklar ve şen kahkahalar onun için ülke dertlerine karşı kayıtsızlığın, milli meselelerden uzaklığın ifadesidir.

Yazar kadınlara 1917 yılında verilen boşanma hakkını da desteklemez. Kadınların bu hakkı edinmesiyle boşanmaların artacağından endişe eder. Her ne olursa olsun, kadın yuvasının yıkılmaması için mücadeleye etmeli, aile kurumunun sürekliliği için çalışmalıdır.⁵ Erkeklerin "ta'adüd-i zevcat", yani çok eşle evliliğine ise sıcak bakmaz. Ahlâklı, eğitilmiş Müslüman Türk kadını portresi çizmeye çalışır (Coşkun, 2010, s. 328). Halide Nusret kadın meselesini ele alırken çözümü daha radikal bir tavır ve isyanda bulan feminist bakıştan uzaktır. Romantik ve itidal davranarak 'kadınların bir bardak suda fırtına çıkarmamaları' gerektiğini ifade eder. Kadınlara zaten hakları olan özgürlükleri erkeklerin lütfedeceğine dair umutludur. Erkeklerin kadınların haklarını gasbettikleri için kalplerinde bir nedamet duyacağına inanmaktadır (Coşkun, 2010, s. 329).

---

⁵ Bu konuda Sabiha Sertel'in görüşleri dönemi içinde öncü sayılabilecek türdendir ve o dönem milliyetçi kadınların ağzından çok sık duyulacak cinsten değildir: "Ona göre boşanma ve nikâhta eşitlik, ahlaki eşitlik gereğidir. Milliyetçi (Kemalist) uluslaşma projesinden farklı olarak ailenin sürekliliği ve ölünceye kadar devam eden evlilik düşüncesini benimsemez. Ailenin/evliliğin bozulması toplumsal düzeni tehdit etmez: 'Aile her iki tarafın müşterek anlaşmasıyla yaşayan bir şeydir. Hiç kimsenin bir diğerini istemediği bir hayatı sonuna kadar yaşamaya mecbur etmeye hakkı yoktur. Bu sebeple kanun aileye karışmamalıdır. Ancak aile kanun müdahalesinden kurtulduğu zamandır ki kadın ve erkek için hür bir müesseseye olabilir.'" (Gökalp, 1976, ss. 151-152).

Halide Nusret *Bir Devrin Romanı* başlıklı otobiyografisinde kendisini Cumhuriyet'in ideal kadın imgesinin nadir temsilcilerinden biri olarak konumlandırmaktadır:

“(...) Yazar, otobiyografisinde örtük bir kimlik sergileyerek anılarını ve yaşadığı olayları gerçekleşmesini istediği şekilde anlatır. Yazarın, II. Meşrutiyet'in ilanıyla gelişen ve Cumhuriyet döneminde de devam eden kadın dernek ve cemiyetlerinin faaliyetlerine, kadın yayımlarına ve kadın yazarlara yer vermemesi ve adeta Cumhuriyet'in ideal kadın kimliğinin 'nadir' temsilcilerinden biri olarak tarihsel açıdan önemli bir kimliği olduğuna inanarak sadece kendi başarılarını anlatması; bunun yanı sıra Halide Edip Adıvar gibi gerek yazın alanında gerekse siyasi alanda ön planda olan kamusal bir şahsiyete sadece hikâyesini öğretilenleri için piyese çevirdiği bir yazar olarak bahsetmesi bu tespiti destekler niteliktedir.” (Arslan, 2009, s.11).

Şairin şiirlerinde ve yazılarında ev kadınlığına dair yarattığı imgede ise annesi Ayşe Nazlı Hanım'ın etkisi vardır. Kültürlü bir kadın olan annesinin edebiyata, özellikle de şiire düşkün olduğunu ve kendisine Namık Kemal'den, Ziya Paşa'dan beyitler ezberlettiğini anlatan Halide Nusret, annesini okumaya düşkün bir kadın olarak tasvir eder. Ancak Ayşe Nazlı Hanım kızının okula gitmesini istemesine rağmen okuma azminin ev işlerinin önüne geçmesine tepki gösteren, kızının bir ev hanımına lazım olan şeyleri mutlaka öğrenmesi hususunda ısrar eden bir kadındır (Arslan, 2009, s. 14).

Cumhuriyet'in öncü muallimesi kimliğini öne çıkaran Zorlutuna, kadın deneyimlerinden ve kadın erkek ilişkilerinden de açıkça söz etmez. Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin öngördüğü kadın kimliği vatansever, namuslu ve aseksüel bir kadın profilidir. Halide Nusret de otobiyografisinde ideal Cumhuriyet kadını olarak özel hayatıyla ilgili herhangi bir detay vermez.

Evlilik ise ona göre mantık çerçevesinde yürütülmesi gereken bir kurumdur. Yaşadığı dönemdeki kadınların “kadın ruhuna hitap eden” bir erkek arayışında olmalarını ve evlenirken bunu şart koşmalarını eleştirir (Arslan, 2009, s. 33). Zira bu kurum geçici olan duyguların üstünde bir önemi haizdir. Entelektüel bir kadın olarak evlilik kurumunun kadının hayatı üzerindeki etkisini sorgulamaz.

Özetle, Halide Nusret kadının sosyal hayattaki konumunu güçlendirmesini, belirli hak ve özgürlüklere sahip olmasını isterken bunu feminist bir anlayışla, kadının kendi varlığı ve özgürlüğü için değil modernleşmenin Cumhuriyetle birlikte büründüğü çağdaşlık görünümünü tesis edebilmek adına ister. Dolayısıyla Halide Nusret kadını, Cumhuriyet ideolojisiyle çelişmeyecek biçimde eşlik, annelik vasıfları öncelikli olmakla birlikte devletin öngördüğü sınırlar dahilinde toplum hayatına da katkı veren bir yerde konumlandırmaktadır.

Şiirlerinde Kadın⁶

Halide Nusret kadın meselesine ilişkin fikirlerini daha çok fikrî yazılarında dile getirmiş, romanlarında yarattığı kadın karakterlerle de bu fikirleri uygulamaya çalışmıştır. Şiirlerinde ise vatan sevgisi, aşk, acıma, din ve tasavvuf, ölüm, yalnızlık gibi temler baskın olmakla birlikte yazarın kadına bakışı da tespit edilebilmektedir. Halide Nusret'in *Gecedен Таşан Dertler* kitabının "Kadın" başlıklı bölümünde yer alan "Ev Kadını", "Fikir Kadını", "İş Kadını", "Akşam Lâvhası İçinde Yuvasız Kadın" şiirleri onun yazılarındaki kadın imgesinin şiirdeki yansımaları oluşturur. Şiirler şairin kadını tam manasıyla Türkçü-İslamcı anlayışla ele aldığı ve toplum hayatında bu idrakte konumlandığı metinlerdir.

"Ev Kadını" onun Türk kadını için ideal addettiği vasıfların sıralandığı, hatta neredeyse tanımlandığı şiirdir. İdeal kadının sahip olması gereken niteliklerin ilki yuvasına emek veren temiz bir kadın olmaktır. Türk kadını yuvasını her daim temiz ve düzenli tutmalı, özenli olmalı, ona emek vermelidir: "Eşiğinden atlarken ferahlar yüreğimiz: Ne taşlıkta bir leke, ne tahtalarda bir iz! Bu şipşirin yuvacık sabun kokar kış ve yaz/ Örtüleri bembeyaz, perdeleri bembeyaz.../ Her köşede ince bir kadın zevki parıldar,/ Her şeyde bir kadının göz nuru, emeği var". Bu kadının evi bir "mabet", aile aşkı ise "din"dir. "Narin bir genç kadın" olan ev sahibesinin gözleri hülyalı, yumuşak, derin sıfatlarıyla tasvir edilir. Sesi ise "nazlı ırmaklar gibi çağıldar gönülde". Ve bu kadın elbette annedir. Üstelik tek çocukla da yetinmeyen bir anne: "Hiç eksik olmaz onun etrafında bebekler.../ Biri koşup atlarken ötekisi emekler...". Halide Nusret anneliği şu sözlerle yüceltir: "Her şeyden evvel ana olmak lâzımdır, yalnız kendi çocuklarına değil, bütün yurt çocukla-

⁶ Şiirlerin incelenmesinde eserin künyesi belirtilen baskısı kullanılacak, metin içinde sayfa numaralarının verilmesiyle yetinilecektir: (Gökalp, 1976, ss. 151-152).

rına karşı gerçek bir ana sevgisi taşıyan ve onlara elinden geldiği kadar kanat geren, yetiştirmeye çalışan kadın bence eli öpülecek bir annedir.” (Tural, 1984, s.6). Şair hemen ardından gelen dizelerde ise “Mevkuftur bütün ömrü yuvalara, yuvaya” (s.38) diyerek kadının ömrü boyunca hayatını evine vakfettiğini ifade eder.

Şiirlerdeki anne imgesi müşfik, sıcak, içten, güven, sakinlik ve huzur veren bir sığınak gibidir. “Kış Levhaları” şiirinde söz konusu müşfik anne imgesine geçim derdine rağmen çocuklarını korumaya çalışan anneler eklenir. Kış, kadınları/anneleri kederlendiren bir mevsimdir, zira “küflü duvarından çamurlar sızan/ ışıksız, ateşsiz viranelerde/ uzak ziyalara hasretle bakan kadınlar” (s.26) sonsuz bir derde gark olurlar. Her anne yavrusunu bağrının üzüntüyle tutuşan cehennemine bassa da onların üşümüş ellerine çare olamaz. Anne imgesinin hemen her şiirde şefkat duygusu üzerinden tanımlandığı görülmektedir. “Beni hayat yolunda yürüten bu sevgidir,/ Bir anne eli gibi her ân gönlümü okşar” (“Sen Her Şeyden Üstünsün”, s.72). “O zaman okşayarak bir anne eli gibi,/ Ağaran saçlarımı tel tel tarıyor yıllar” (“Yıllar”, s.94). “Hep bu sesin özlemi titriyor göz yaşımda,/ Bu sesin okşayışı geziniyor başımda/ Anamın parmakları, yavrumun eli gibi” (“Bu Ses”, s.101). “Sarardı onu şefkatli bir anne gibi.” (“Urfa Geceleri”, 123). “Hâlâ ayakta yer yer/ Bir masal devri gibi surlar./ Ve nehir/ Toprağı emziren gürbüz bir ana” (“Di-yarbakır”, s.143).

Şair, oğlu Ergün’ün doğumu üzerine kaleme aldığı “Mucize” başlıklı şiirde, yavrusunu bağrına bastığı anda Tanrı’nın gönlünde tecelli ettiğini hisseder. Hem bebeğin anne olarak kendisine yaşattığı duyguda hem de bebeğin kendisinde Tanrı’yı görür: “Yüzü gülden pembe, güneşten parlak/ Gözlerinin nuru sendedir mutlak!” (s.62). Yavrusunun kendisine yaşattığı duygu onun çehresinde Tanrı’ya tapınmak gibidir. Çocuk Tanrı’nın ona verdiği bir mucizedir. Annelik kimliğinin ve duygusunun yüceltiği diğer iki şiirse şairin yine oğlu ve kızı için kaleme aldığı şiirlerdir. “Oğluma” başlıklı şiirde çocuk annenin hayatına ışık saçan, gülüşüyle bahar getiren, gönle umut veren bir varlıktır ve şairin geleceğe ümitle bakmasını sağlamaktadır (s.84-85). “Kızım Işınsu İçin” şiirinde de yine çocuk Tanrı’nın tecellisi gibidir: “Senden bir parça: Göl, deniz, dere.../ Güzelliğin vurmuş sanki her yere”. Şair “gönlündeki mabet”in, Tanrı’ya duyulan sevginin/aşkın kızının eseri olduğunu söyler (s.86). Anneliğin içinde büyüttüğü sevgi o kadar büyüktür ki göklerdeki sırta, yani Tanrı’nın varlığına erebileceğini hissetmektedir.

Şiirlerde annelik duygusu vatan sevgisiyle özdeşleştirilmektedir. Vatan da üzerinde yaşayanlar için bir anne kadar kutsaldır. “Anam kadar kıymatlısın./ Yavrularımdan tatlısın./ Gönülde sen kanatlısın./ Sana bin canla kurbanım!” (“Vatan”, s.78). “Bu Topraklar Benimdir!” başlıklı şiirinde vatan sevgisi yine anne ve çocuk imgesinin karşılık geldiği duygularla ifade edilir. Sevgi, şefkat, güven, bağlılık gibi duygulardır bunlar. Vatanın rüzgârlarında annesinin nazlı ninnisini, sularında ise çocuklarının güneşli şarkılarını duyar (s.111). “Vermek Gerek” adlı şiirinde vatan toprağının bir sevgili ve anne gibi kutsal olduğu fikri yüksek bir lirizmle dile gelir: “Sevgilim benim, anam benim bu toprak!/ Ben ona gönül verdim, can adadım./ Can adadım!...” (s.112). Annesi için kaleme aldığı “Annem” şiirinin son dizesinde de anne vatan kadar aziz ve kutsal addedilir: “Azizsin anacığım, anavatan kadar” (s.168). Vatan toprağının anneye özdeşleşmesi “Varto İçin” şiirinde de görülür: “Toprak! Aziz toprak, hıncın kimedir?/ Ana evladına böyle kıyar mı?./ Bu insafsız tokat hangimizdir?/ Sen ANA’sın, zulüm sana uyar mı?” (s.181).

Şair ‘çocuklarıma’ ithafla kaleme aldığı “Ninni” şiirinde bir anne olarak çocuklarından beklentilerini sıralamaktadır. İdeal annenin yetiştirdiği ideal çocuk, damarlarında Türk’ün güneşli kanyla büyük atasını yüreğinde yaşatan, içi vatan sevgisiyle dolu, vatanını yükseltmeyi kendisine vazife edinmiş, hem fiziksel hem de zihinsel olarak güçlenmiş, dinî değerlere bağlı, imanlı bir çocuktur (s.84). “En Büyük Vazife” şiiri de kadınların çocuk yetiştirmede, dolayısıyla da gelecek nesilleri var etmede ne kadar önemli olduğu fikrini tekrarlar. Zira “Her küçük kız bir annedir/ Ve her erkek/ Yarının çok şerefli bir askeri!/ Hep onların arasında yetişecek/ İstikbalin İsmet’leri, Fevzi’leri, Kemal’leri!...” (s.237).

Halide Nusret’in şiirlerinde Gökalp’in etkisi yalnızca ideolojiye kaynaklık etmekle kalmaz, aynı zamanda şiirlerin kuruluşunda, dil ve üslup özelliklerindeki ortaklıklarda da açıkça görülür. Şiirlerin isimleri bile aynıdır: “Ev Kadını”, “İş/Meslek Kadını” gibi. Kadını kimlikleri üzerinden kategorize eden bu isimlerle başklandırılan şiirler sözü edilen kadın kimliğine dair ideal niteliklerin ne olduğunu tanımlar. Gökalp’in “Ev Kadını” şiiri kadının ağızından yazılmıştır ve bu şiirde de ev “cennet” şeklinde tanımlanmaktadır. Kadın ise bu cennetin bir hurisi, ocağına saadet getiren bir perisidir. Halide Nusret’in şiirinde olduğu gibi burada da kadın evinde her akşam bir “ziyafet” hazırlar ve okul-

dan gelen çocuklarıyla işten gelen kocasına güzel bir sofraya kurar. Şiirler arasındaki paralellik sona doğru gittikçe daha da güç kazanır. Her iki şiirde de yer alan “mabet” imgesi Gökalp’te biraz daha detaylı tasvir edilmiştir: “Sütunları somâki/ Zümrüd kubbesindeki/ Yüzlerce kandillerden/ Yeşil nurlar dökülen/ Bir çiçekli odada/ Bizi toplar soframız./ Bir ma’beddir bu oda,/ Sevişmemiz, duâmız...” (Gökalp, 1976, s.20).

Halide Nusret’in “Fikir Kadını” şiiri şairin ideal kadın profilinde münevverliğin, memlekete medeniyet ışığı olmanın ifadesidir. Buradaki öğretmen coşkun fikirlerini genç dimağlara hararetle saçan yeri doldurulamayacak bir aydındır. İyilik, güzellik ve inançlı olmak onun vasıflarını teşkil eder. Son derece çalışkandır, yaz kış demeden çalışır. Onu hiçbir engel yolundan döndüremez. Bunun karşılığında erkenden yorulup çökebilir, ancak işte bir öğretmen mesleğini tam da böyle bir adanmayla ifa etmelidir. Şair burada da kadının çalışma hayatındaki rolüne rağmen ev kadını kimliğini ihmal etmemesi gerektiğinin altını çizer: “Bazen de yuvasında çalışır arı gibi,/ Zengin bir hazinedir onun başı ile kalbi./ Ondan gelen nesiller kurtaracak yarını,/ Mükemmel yetiştirir çünkü çocuklarını!” (s.39). Ziya Gökalp de “Meslek Kadını” başlıklı şiirinde kadının çalışma hayatında yer alması gerektiği fikrini savunmaktadır. Zira kadının geçimini temin etmesini erkekten beklemesi gerçekçi değildir. Kocasını ölen bir kadın çaresiz kalabilir. Ayrıca her kadının evleneceği bir koca bulması da savaşların ardından güçleşmiştir. Evlendiği farz edildiğindeyse erkeğin sefih, ahlâksız, hayırsız olma ihtimali baş gösterebilir. Bütün bu ekonomik özgürlük ihtiyacı bir yana, kadın bir insan olarak irfan sahibi olmayı, fikrini yükseltmeyi hak etmektedir. Kadınların işsiz kalmasını istemek onların düşmüş bir hayat yaşamalarını istemekten farksızdır (Gökalp, 1976, s.29).

Halide Nusret’in “İş Kadını” şiiri toplumun alt sosyal kesimine mensup bir emekçi kadın profilidir. Şair burada fiziksel güç kullanarak iş gören ve bedensel emeğinin karşılığında para kazanan işçileri anlatır. İş kadını, sabahın erken saatlerinde yatağından kalkarak zorlukla işe gitmeye çalışan bir “zavallı”dır. Çalışmadığı takdirde hayatını idame ettirmesi imkansızdır. Bu nedenle bir “paçavra” gibi sürünür. Kendisini ışıksız bir kulübede bekleyen çocuklarına bir parça ekmek götürmek için bağrında ve ellerinde bin yara açılır: “Hayat değil onunki, zaten, uzun bir sızı;/ İhtiyaç!... Yılan yüzlü, ölüm yüzlü ihtiyaç!/ Bir tek gün çalışmazsa yavruları kalır aç.” (s.39).

“Akşam Lâvhası İçinde Yuvasız Kadın” şiirinde ‘düşmüş’ bir kadın anlatılır. Şiirin adına uygun olarak girişte bir akşam tablosu çizer şair. Mevsim kıştır, her şeyde bir elem vardır. Gecenin sokulmasına izin vermeyen aydınlık, ışıl ışıl bir meydan uzanır önünde. Bu meydana insanın zekâsı ile para hâkimdir ve ona karşı koymak imkansızdır. Bu tablo içine bir kadın koyar şair: “Sefil bir baş/ kaldırımında sürünüyor!/ Ne de çirkin görünüyor!...” (s.41). Daha sonra bu yuvasız, talihsiz, düşmüş kadına hitap ederek devam eder şiire, ancak sözleri onun vasfında tüm kadınlaradır. Böyle bir hayat sürmeye devam ederse sonu açlık, zillet, hastalık ve kan, yani ölüm olacaktır. Şiirde dikkati çeken, şairin kadının durumundan bizzat onu sorumlu tutmasıdır. Romanlarında da kadınların irade zaafı gösterebileceğini vurgulayan şair bu şiirinde de aynı düşünceyi işler. Bunu bir sosyal yara, bir toplumsal mesele olarak görmek yerine kadının bilinçli tercihi olduğu kabulünden yola çıkarak kadını ayıplar: “Hiç mi bunları düşünmedindi?.../ Dünyaya gece indi./ Kuşlar ve insanlar/ Yuvalarına döndüler... Yakın bir fırtına var:/ Bak yıldızlar da söndüler.../ Dön, zavallı kadın, sen de yuvana...” (s.42). Oysa kadının dönecek bir yuvası yoktur. Bunun üzerine şairin üslubu sertleşir. Bu cevabın beyninde çok derin bir kini tutuşturduğunu yazar. Halide Nusret’in kadın konusundaki kemikleşmiş geleneksel bakışı modernleşme sürecinde hayata geçirilen devrimlerle biraz olsun yumuşasa da içten içe güçlü kalmıştır. Şiir 1926 tarihlidir. Yazılarında da modernleşmek uğruna boyanan, süslenen kadınları hoş görmeyen yazar şiirinde bunu açıkça ifade eder: “Gözleri çok sürmeli./ Yüzü ve ağzı boyalı/ Bir kadın!/ Dudaklarının alı/ Kan kırmızı.../Sefaletin ve zilletin öz kızı!” (s.42). Şiirin devamı didaktik tondadır. Kadına doğru yola dönmesi için nasihatte bulunur. Bu ahlâkî çöküşün bir sonu olmadığını, buradan dönmek gerektiğini ve bu düşkünlükten kurtulmanın yolunun maziye, özellikle de çocukluk günlerinin masumluğunu hatırlamak olduğunu söyler. Böyle yaşamaya devam etmesi halinde sonu “Böğründe bir bıçak yarası ile/ Bir köpek gibi,/ Kaldırımında sürünen bir ceset!/ Kirli bir yağın et” olacaktır. “Kabahat kimde?...” sorusu metinde kim tarafından sorulduğu belirsiz bırakılmış bir soru gibi asılı durur. Ancak zaten şairin kurduğu didaktik yapı içinde önemli olan soru değil cevaptır. Şair buraya kadar düşmüş bir hayat yaşamaktan kadını sorumlu tutan anlayışın sözcülüğünü yaparken devam eden mısralarda bunun bir toplumsal sorun gibi telakki edilebileceğini hissettirir: “Hangi mel’un el/ Kıydı yu-

vana?.../ Damarlarına bu zehir nereden aktı?/ Kimler seni böyle zelil ve yuvasız bıraktı?” (s.43). Kadının kim tarafından neye maruz bırakılmış olursa olsun bu duruma düşmemiş olması gerektiği, bu duruma düştüyse kendisinin de bunda muhakkak bir payı olduğu fikri sezilmektedir.

“Yuva” şairin daha önce “Ev Kadını” şiirinde daha detaylı bir biçimde ortaya koyduğu ev ve kadın tasvirini pekiştiren bir şiirdir. Burada da “ılık bir oda, beyaz masa, çiçekler... Duvarında birkaç resim, yanda alçak bir sedir./ Bir demet çiçek gibi yüze gülüyor her yer.” dizeleriyle somutlanan mutlu bir yuva tasviri vardır. Bu mutluluğun mimarı ise kadındır, annedir: “İçerde bir kahkaha şakıdı bülbül gibi./ İşte kumral bir çocuk atılıyor göğsüne/ Karşısında bir çehre gülümsüyor gül gibi!” Kadının iyi bir anne olduğu vurgusunun hemen ardından onun iyi bir eş olduğu belirtilir. Nitekim kocası mutludur ve bu mutluluk günün sıkıntılarının bozamayacağı kadar büyüktür: “Erkeğin gözlerinde şimdi yalnız neşe var./ Toprak dünya üstünde bu ev cennet mi nedir?/ Sükûnunu bozmuyor uğursuz fırtınalar”. Kadının erkeğine böyle mutlu bir yuva ve sevgi verebilmesi halinde erkeğin başka arayışlara girmeyeceği sezdirilir: “Hayatı cazip yapan kuvvetleri tanıyor: Sevgi, şefkat ve vazife... Şen ve mutlu yuvası!/ Şimdi narin parmaklar okşarken saçlarını;/ Ilık, müşfik bir uyku göğsüne yaslanıyor./ En tatlı rüyalarla karşılıyor yarını.” (s.83).

“Yağmur’a” şiirinde de kadının evine, yuvasına ve yurduna hayırlı olması beklenir. Buradan sözü edilen, yüreği iman dolu, erdemli, yüce gönüllü bir kadındır (s.174).

Savaşların yol açtığı kayıpları büyük bir üzüntüyle işleyen şair en çok yetim kalan çocuklara ve kocalarını kaybeden dul kadınlara acır. Dul kadın vurgusu “Geceden Taşan Dertler” şiirinde şu dizelerde görülür: “Bak aklıktan ölenler var bu viran yerde!./ Ölenler var, ölemeyen kıvrananlar var;/ Sayısız hasta çocuklar, sayısız dullar...” (s.24). “Güneş Doğarken”de de “matemli bir taze dul” karşımıza çıkar (s.32). “Türk Denizcileri” şiirinde dul bir kadının üzüntü ve acı içinde dövünmesi eğretilen göreviyle kullanılır: “Coşsun yine mazinin coşkun hatırasile/ Hıçkırısın uzun, uzun, Barbaros’un yasile./ Tıpkı bir genç dul gibi dövünsün berrak deniz.” (s.34). Eşlerini kaybeden evli kadınların yanında sevgililerini savaşta kaybetmiş genç kızlar da şiirlerde konu edilir. “Adak” şiirinde beş yıl önce kaybettiği sevgilisinin ardından acı çeken

bir genç kadından bahsedilir. Bu genç kadının çehresi “dalından ayrı bir gl” kadar sarıdır (s.47).

Türk kadınlarını, savaŐlarda, cephe gerisinde erkeklerle birlikte mücadele ettikleri için ycelden Şair bu fikri de Şiirlerinde dile getirmiŐtir. Kendisi de bu kadınlardan biri olarak bütün gençliğini bu uğurda harcadığını, vatan topraklarını adım adım dolaŐtıĐını, sınırdan sınıra bir er gibi, gönüllü bir asker gibi koŐtuĐunu ifade etmektedir (“Bu Topraklar Benimdir”, s.110).

Sonuç

Medeniliğin lttnn ve kapsamının belirlenmesinde ev ve vatan, kadın ve millet arasında kurulan sembolik iliŐki modernleşme sürecinin temelini oluŐturmuŐtur. Ziya Gökalp’in katkısıyla Őekillenen Cumhuriyet dönemi modernleşme hareketleri kadının toplumsal konumu üzerindeki tasarrufların da önemli bir belirleyicisi olmuştur. Halide Nusret Gökalp’in öğretisi bağlamında, vatan ve devletin gereklerine adanmıŐ bir kadın ideali önermekte olup, eş ve annelik görevlerinin birincilliğini sağladıktan sonra, kadınların kendilerine Cumhuriyetle birlikte tanınan haklardan yararlanmasına icazet vermiş, toplumsal hayata bu ölçüde katılmalarını öĐütlemiŐtir.

Yazar romanlarını ve Şiirlerini yazılarında ortaya koyduğu fikirlerin uygulama alanı olarak görmüŐtür. Bu nedenle hem romanlarında yarattığı kadın karakterler hem de Şiirlerinde yarattığı kadın tipleri eş, anne, Müslüman ve bunlar öncelikli olmakla birlikte fırsat kalırsa meslek sahibi olmalarıyla idealize edilir. Bu bağlamda meslek sahibi kadın ve işi-emekçi kadın profillerine de Şiirlerde yer verilmektedir. Şairin kadını yalnızca ailesi için değil aynı zamanda toplum için de faydalı olabileceği bir konumda görmek istediği anlaşılmaktadır. Şiirlerde Türk kadını ile vatan arasında da paralellik kurulmuŐ, anavatan “anne”yle özdeŐleŐtirilmiŐtir. Erkeklerle birlikte kurtuluş mücadelesi için çarpıŐan kahraman kadınlar ile savaşların acı içinde bıraktığı dul kadınlar da Şairin yarattığı kadın imgesinin bir başka boyutunu teşkil etmektedir.

Teşekkür: Bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız çift kör hakemli.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Acknowledgement: N/A

Peer-review: Externally double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

Kaynakça / References

- Akyüz, K. (2014). *Batı tesirinde Türk şiir antolojisi* (1860-1923). İnkılâp Yayınevi.
- Arslan, S. (2009). *Halide Nusret Zorlutuna'nın otobiyografisinde "bir devri gömmek"* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Berktaş, F. (2010). *Tarihin cinsiyeti*. Metis Yayınları.
- Coşkun, B. (2008). *Halide Nusret Zorlutuna: Bütün şiirleri*. Timaş Yayınları.
- Coşkun, B. (2010). *Halide Nusret Zorlutuna: Hayatı-eserleri-fikirleri* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Çakır, S. (2016). *Osmanlı kadın hareketi*. Metis Yayınları.
- Enginün, İ. (2012). Yeni Türk edebiyatı araştırmaları I. İçinde *Halide Nusret Zorlutuna* (ss. 196–200). Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2013). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. Dergâh Yayınları.
- Ercilasun, B. (1984). Halide Nusret Zorlutuna'nın şiir dünyası. *Töre*, 158, 12–16.
- Gökalp, Z. (1976). *Yeni hayat / Doğru yol*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gürel, Z. (1988). *Halide Nusret Zorlutuna*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar: Kimlikler ve toplumsal dönüşümler*. Metis Yayınları.
- Metinsoy, E.M. (2020). Türk Kadını dergisi ve Mütareke döneminde kadın yazarlar. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 64(1), 271–292.
- Özbayrak, M. (2020). Halide Nusret Zorlutuna ve şiirlerinde otobiyografi. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür-Sanat-Mimarlık Dergisi*, 5(3), 28–50.
- Öztürk, S. (2010). *Birinci Dünya Savaşı sonunda Türk kadını ve Türk kadını dergisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sancar, S. (2014). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti: Erkekler devlet, kadınlar aile kurar*. İletişim Yayınları.
- Tural, Sadık K. (1984). Halide Nusret Zorlutuna, *Töre*, 158, 4–9.
- Türk, H. (2018). Türkçü bir kadın hareketi: Ayşe Dergisi. *Hars Akademi*, 1, 39–56.
- Zorlutuna, A. B. (1976). 75. yılını dolduran Halide Nusret Zorlutuna ile bir mülâkat. *Töre Dergisi*, 65(8), 7–12.
- Zorlutuna, H. N. (1978). *Bir devrin romanı*. Yenigün Matbaası.